

Aile planlaması eğitiminin doğum sonrası kontraseptif yöntem kullanımına etkisi

The effect of family planning education on the use of contraceptive methods during postpartum period

Ahmet M.ŞENGÜL*, Mehmet SARGIN**, Yüksel ALTUNTAŞ*

* Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği

** Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, aile planlaması eğitiminin kadınlarda doğum sonrası dönemde kontraseptif yöntem kullanmaya olan etkisini belirlemektir.

Gereç ve Yöntem: Çalışma, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniğinde Ocak 1998 - Mart 1998 tarihleri arasında yapılmıştır. 3 aylık dönemde doğum yapan 284 kadının 142'si çalışma grubuna, 142'si de kontrol grubuna rastgele olarak alınmıştır. Her iki gruptaki kadınlara aile planlaması ile ilgili anket uygulandıktan sonra, çalışma grubundaki kadınlara doğum öncesi ve sonrasında aile planlaması konusunda bireysel eğitim yapılarak broşür verilmiştir. Doğumdan 1 yıl sonra, çalışma grubunda 125, kontrol grubunda 119 kadınla tekrar görüşülerek kontraseptif yöntem kullanma durumlarıyla ilgili anket uygulanmıştır.

Bulgular: Kontraseptif yöntem kullanma oranı, çalışma grubunda eğitim sonrasında % 51.0'dan % 78.0'e, kontrol grubunda ise % 50.0'den % 61.4'e yükselmiştir. Eğitim öncesi etkili yöntem kullanma oranı çalışma grubunda % 28.5, kontrol grubunda % 32.7 iken, bu oranlar çalışma grubunda % 27.5, kontrol grubunda % 7.3 oranında artmıştır.

Sonuç: Doğum öncesi ve sonrasında verilen aile planlaması eğitimi, etkili kontraseptif yöntemlerin kullanım oranını artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Aile planlaması, kontrasepsiyon

SUMMARY

Purpose: The aim of this study was to determine the effect of family planning education on the use of contraceptive methods during postpartum period.

Material and Methods: This study was carried out between January 1998 - March 1998 in maternity clinic of Istanbul University Medical Faculty Hospital. A total of 284 postpartum women were randomly assigned to control (142 women) and intervention (142 women) groups. After a preliminary questionnaire was applied to women in both groups, an individual education about postpartum family planning was given to women in the study group and a brochure was distributed. 1 year later, a final telephone conversation about their use of contraceptive methods was made with women being 125 in the study group and 119 in the control group.

Results: After the education, the rate of using any contraceptive methods rose from 51.0% to 78.0% in the study group and from 50.0% to 61.4% in the control group. While the rate of using modern contraceptive methods was 28.5% in the study group and 32.7% in the control group before education, this rate increased respectively by 27.5% and 7.3% after the education.

Conclusion: We concluded that giving family planning education for women before or after postpartum period increased the rate of using family planning methods.

Key Words: Education, Family Planning, Contraception method

GİRİŞ

Aile planlaması (AP) çalışmalarındaki temel hedefin ana ve çocuk sağlığını iyileştirmek olduğu bilinmektedir (1-2). Yapılan çeşitli çalış-

Yazışma Adresi:

Uzm. Dr. Ahmet M.Şengül
Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Aile Hekimliği
Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Aile Hekimliği
Tel: 0 212 231 22 09/1409-1181
E-mail: mdsengul@yahoo.com

malarda, aile planlaması programlarına ağırlık verilmesi ile anne ölümlerinin % 30-40 (3), bebek ölümlerinin de en az % 20 oranında azalacağı belirtilmektedir (4-7). Ülkemizde de 30 yılı aşkın bir süredir, riskli gebelikleri önleyerek kadın ve çocuk sağlığını korumayı amaçlayan, ailelere gerekli bilgi ve hizmeti sunarak doğurganlıkları ile ilgili özgürce ve bilinçli seçim yapmalarını sağlayan politikalar izlenmiştir. Ancak buna rağmen, aile planlaması yöntemlerinin kullanım oranları halen istenilen düzeye gelmemiştir. Bu oranı arttırabilmenin en önemli yollarından birinin, kişileri bilgilendirmeye yö-

nelik eğitim yapılması olacağı aşikardır. Öte yandan eğitim, kişilerin bu bilgiye en çok ihtiyaç duyacağı bir zamanda yapıldığı taktirde daha başarılı olabilir (8). Doğumun hemen öncesi ve sonrasında, eşlerin kısa zaman içerisinde bir çocuk sahibi olmayı düşünmedikleri ve dolayısıyla aile planlamasıyla ilgili arayışlar içinde oldukları bir dönemdir.

Bu çalışmada; doğum öncesi ve sonrasında erken dönemde verilecek olan eğitimin, aile planlaması yöntemlerinin kullanımına olan etkisini saptamak amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Kadın Doğum Kliniğinde 1998 yılının Ocak-Mart aylarında doğum yapan 284 kadın üzerinde yapılan bir müdahale araştırmasıdır.

Örnek büyüklüğü hesaplanırken, 15-49 yaş grubu kadınların yöntem kullanma oranı, 1998 TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırma çalışması) sonuçlarına göre yaklaşık % 60 olarak alınmış ve bu değer araştırılmamızdaki eğitim sonucunda % 80'e çıkarılması hedeflenmiştir. Buna göre, alınması gereken örnek büyüklüğü, % 95 güven aralığında ve % 5 sapma ile 118'i eğitim grubu, 118'i kontrol grubu olmak üzere toplam 236 kişi olarak hesaplanmıştır. Çeşitli nedenlerle araştırmadan ayrılacak kadınlar göz önüne alınarak, çalışma grubuna 142, kontrol grubuna 142 olmak üzere toplam 284 kişinin çalışmaya alınması planlanmıştır.

Araştırma kapsamındaki kadınlar, rastgele olarak çalışma ve kontrol gruplarına alınmış, bu gruplara anketleri ardışık günlerde uygulanmıştır. Anket uygulaması ve eğitim, doğumdan önceki veya sonraki ilk 48 saat içinde ve hastane odasında yapılmıştır.

Çalışma grubuna, kontraseptif yöntem kullanmalarını etkileyebilecek çeşitli özellikleri içeren eğitim öncesi anket uygulandıktan sonra, araştırmacı tarafından postpartum aile planlaması, laktasyon ve kontrasepsiyon ilişkisi, bu dönemde kullanabilecekleri yöntemler ile ilgili yaklaşık 20 dakika süren bireysel eğitim yapılmıştır.

Eğitimlerin sonunda, Kadın-Doğum Kliniğinde hazırlanmış olan

"Postpartum aile planlaması" broşürü de verilmiştir. Kontrol grubuna alınan 142 kadına da aynı anket uygulanmış, ancak herhangi bir eğitim ve broşür verilmemiştir.

Doğumdan 1 yıl sonra eğitim ve kontrol grubundaki kadınlara telefonla ulaşılarak, doğum sonrası bakım ve aile planlaması yöntemi kullanma durumu ile ilgili soruların yer aldığı eğitim sonrası anket telefonda uygulanmıştır. 1 yıllık dönem sonunda, kadınların verdikleri telefonda bulunmamaları nedeniyle çalışma grubunun % 88'ine (125 kadın), kontrol grubunun ise % 83.8'ine (119 kadın) ulaşılabilmektedir.

Rahim içi araç, oral kontraseptifler, enjekte edilen kontraseptifler, norplant, kondom, tüp ligasyonu, vazektomi, diyafram ve spermisitler modern ya da etkili; geri çekme, takvim ve emzirme ise geleneksel ya da etkisi sınırlı yöntemler olarak kabul edilmiştir.

Veriler bilgisayarda SPSS 9.0 istatistik programı ile değerlendirilmiş, istatistiksel analizlerde Ki-kare ve t-testi kullanılmış ve $p < 0.05$ düzeyi anlamlı olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada yer alan çalışma ve kontrol grubundaki kadınların tanımlayıcı bazı özellikleri ile kontraseptif yöntem kullanmalarını etkileyebilecek çeşitli faktörlere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo'da görüldüğü gibi, tanımlayıcı özellikler veya ileride aile planlaması yöntemlerini kullanmayı etkileyebilecek çeşitli faktörler açısından gruplar arasında bir farklılık yoktur. Öte yandan, başka çocuk istediğini belirten kadınların tamamı, bunu en az iki yıl sonra istediklerini ifade etmişlerdir.

Kadınların eşlerinin yaşları, meslekleri ve öğrenim durumları açısından da gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Çalışma grubunda bulunan kadınların eşlerinin yaş ortalaması 27.6 ± 4.2 , kontrol grubundakilerin ise 28.2 ± 4.5 'dir ($t=0.42$, $p > 0.05$). Çalışma grubundaki

Tablo 1: Araştırmaya alınan kadınların sosyodemografik özellikleri

Özellikleri	Çalışma Grubu (n=125) Sayı %		Kontrol Grubu (n=119) Sayı %		Toplam (n=244) Sayı %		χ^2	P
Yaş grubu								
15-20 yaş	30	24	26	21.8	56	22.9		
21-30 yaş	64	51.2	68	57.1	132	54.0	1.69	>0.05
31 yaş ve ↑	31	24.8	25	21.1	56	23.1		
Mesleği								
Ev Hanımı	88	70.4	90	75.6	178	72.9	0.55*	
Çalışıyor	37	29.6	29	24.3	66	27.0		
Öğrenim durumu								
İlkokul ve altı	10	8	15	12.6	25	10.2	3.02	>0.05
Ortaokul-lise	75	60	68	57.1	143	58.6		
Üniversite	40	32	36	30.3	76	31.2		
Kaçıncı Çocuk olduğu								
1	49	39.2	48	40.3	97	39.7	3.48	>0.05
2	43	34.4	45	37.8	88	36.0		
3	19	15.2	14	11.7	33	13.5		
4 ve T	14	11.2	12	10.0	26	10.8		
Bu çocuğa isteyerek gebe kalanlar	94	75.2	77	64.7	171	70.0	0.65	>0.05
Gebeliğinden önce AP eğitimi alanlar	30	24	34	28.5	64	26.2	2.33	>0.05
Gebeliği sırasında AP eğitimi alanlar	20	16	29	24.3	49	20.0	3.98	<0.05
Bundan sonra başka çocuk isteyenler	61	48.8	47	39.4	108	44.2	0.95	>0.05

*Fisher

eşlerin % 44.0'ı memur, % 24.8'i esnaf, % 21.0'ı işçi, % 3.6'sı işsiz ve % 6.6'sı diğer meslek gruplarındayken; kontrol grubundaki aynı oranlar sırasıyla % 46.0, % 22.0, % 23.1, % 3.3 ve % 5.6'dır ($\chi^2= 0.46$, $SD=4$, $p>0.05$). Çalışma grubundaki kadınların eşleri arasında herhangi bir okul bitirmeyenler % 2.2, ilkokul mezunları % 8, ortaokul veya liseyi bitirenler % 60, üniversite mezunları % 32 iken; kontrol grubunda bu oranlar sırasıyla % 3.3, % 12.6, % 57.1 ve % 30.3'tür. ($\chi^2= 1.0$, $SD=3$, $p>0.05$).

Araştırmaya alınan kadınların doğurganlık ölçütleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo'dan da takip edilebileceği gibi, çalışma ve kontrol gruplarına alınan kadınların doğurganlık ölçütlerine göre dağılımlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırmaya alınan kadınların % 49.2'si gebe kalmaya karar vermeden ya da istemeyerek gebe kalmadan önceki dönemde hiç AP yöntemi kullanmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3).

Çalışma grubundaki kadınların % 28.5'i, kontrol grubundaki kadınların % 32.7'si daha önce modern bir yöntem kullanmaktadır. Doğumdan sonraki 1. yılda yapılan ankette; ara-

Tablo 2: Araştırmaya alınan kadınların doğurganlık ölçütleri

ÖLÇÜTLER	Çalışma Grubu (n=125) X±Sd	Kontrol Grubu (n= 119) X±Sd	Toplam (n= 244) X±Sd	t	P
Toplam gebelik sayısı	2.17±1.31	2.20±1.30	2.27±1.16	1.04	>0.05
Canlı doğum sayısı	2.01±1.06	2.07±1.08	2.08±1.18	0.30	>0.05
Yaşayan çocuk sayısı	1.94±1.07	2.04±1.07	2.04±1.15	0.50	>0.05
Ölen çocuk sayısı	0.07±0.27	0.05±0.24	0.06±0.21	0.56	>0.05
Ölü doğum sayısı	0.05±0.18	0.10±0.30	0.07±0.26	1.74	>0.05
Düşük/kürtaj sayısı	0.24±0.47	0.37±0.46	0.33±0.66	1.35	>0.05

Tablo 3: Araştırmaya alınan kadınların daha önce aile planlaması yöntemi kullanma durumu

GRUPLAR	Modern yön. kullanmış		Geleneksel yön. kullanılmış		Yöntem kullanmamış		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çalışma grubu	36	28.5	28	22.5	61	49	125	100.0
Kontrol grubu	39	32.7	21	17.3	59	50	119	100.0
Toplam	75	30.7	49	20.1	120	49.2	244	100.0

$$\chi^2=0.84, p>0.05$$

tırmaya alınan kadınların sadece % 13.2'si (33 kişi) lohusalık döneminde sağlık kontrollerini yaptırdığını ifade etmiştir. Çalışma grubunda doğum sonrası sağlık kontrolü yaptırdığını belirtenlerin oranı % 16.1 iken (20 kişi), kontrol grubunda bu oran % 8.9 olarak (11 kişi) tespit edilmiştir. Çalışma grubunda sağlık kontrolü yapılma oranı istatistiksel olarak anlamlı ölçüde daha fazla bulunmuştur ($2=3.92$, $SD=1$, $p<0.05$). Ancak, kadınların doğum sonrası dönemde araştırmacının eğitimi dışında aile planlaması eğitimi alma durumu incelendiğinde, çalışma grubundaki kadınların % 31.2'si, kontrol grubundakilerin ise % 31.4'ü doğum sonrası dönemde araştırmacının eğitimi dışında aile planlaması eğitimi aldığını belirtmişlerdir ($2=0.09$, $SD=1$, $p>0.05$).

Doğumdan sonraki 1. yılda kadınların % 69.7'sinin yöntem kullanmakta olduğu tespit edilmiştir. Kontrol grubunda % 61.4 olan bu oran, müdahale grubunda % 78.0'e yükselmiştir ($2=10.53$, $SD=1$, $p<0.01$). Çalışma grubun-

da saptanan yüksek orandaki yöntem kullanımı, hem modern hem de geleneksel yöntemlerde gözlenmekteyse de, modern yöntem kullanımında daha belirgindir. Gruplara göre yöntem kullanma durumu Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4'ten de görülebileceği gibi, doğum sonrası 1. yılda çalışma grubunun % 56.0'si etkili bir yöntem kullanırken, bu oran kontrol grubunda % 40.0'dır. Çalışma grubundaki yöntem kullanma oranının, istatistiksel olarak önemli ölçüde yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.01$).

Araştırmaya alınan kadınların eğitim öncesi ve sonrası aile planlaması yöntemi kullanma durumu Tablo 5'de karşılaştırılmıştır.

Yöntem kullanma oranında eğitim öncesi ve sonrası arasındaki artış, çalışma grubundaki kadınlarda %27 iken, kontrol grubundaki kadınlarda % 13'tür ve gruplar arasındaki bu farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır ($p<0.01$).

Tablo 4: Araştırmaya alınan kadınların doğum sonu 1. yılda aile planlaması yöntemi kullanma durumu

GRUPLAR	Modern yön. kullanmış		Geleneksel yön. kullanılmış		Yöntem kullanmamış		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çalışma grubu	70	56.0	27	22.0	28	22	125	100.0
Kontrol grubu	48	40.0	25	21.4	46	38.6	119	100.0
Toplam	118	48.4	52	21.3	74	30.3	244	100.0

$\chi^2=12.12$ $p<0.01$

Tablo 5: Eğitim öncesi ve sonrası aile planlaması yöntemi kullanma durumu

GRUPLAR	Yöntem kullananlar					
	Son gebelik öncesi		Eğitim sonrası		Fark	
Çalışma Gr.	125	64	%51.0	97	%78.0	%27
Kontrol Gr.	119	60	%50.0	73	%61.4	%13
Toplam	244	124	%50.8	170	%69.7	%14

T=3.22, $p<0.01$

Tablo 6: Eğitim öncesi ve sonrası etkili aile planlaması yöntemi kullanma durumu

GRUPLAR	Etkili Yöntem Kullananlar					
	Son gebelik öncesi		Eğitim sonrası		Fark	
Çalışma Gr.	125	36	%28.5	70	%56.0	%27.5
Kontrol Gr.	119	39	%32.7	48	%40.0	%7.3
Toplam	244	75	%30.7	118	%48.3	%20.2

T=4.11, $p<0.01$

Araştırmaya alınan kadınların eğitim öncesi ve sonrası etkili aile planlaması yöntemi kullanma durumu Tablo 6'da gösterilmiştir.

Etkili yöntem kullanma oranında çalışma grubundaki kadınlarda eğitim öncesine göre % 27.5 oranında artış saptanmışken, kontrol grubundaki kadınlardaki artış %7.3 olarak bulunmuştur.

TARTIŞMA

Aile planlaması yöntemlerinin kullanımı ile, hem kadınların uygun zaman ve aralıklarda çocuk sahibi olmaları sağlanabilir, hem de böylece kendilerinin ya da çocuklarının sağlığı koru-

nabilir. Bu yöntemlerin yaygın bir şekilde ve doğru olarak kullanımını sağlayacak en önemli unsur, sağlık personeline yapılan eğitimlerdir. Ülkemizde, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun gereği çıkarılan 154 sayılı yönerge ile, bu eğitimlerin gebelik öncesi, gebelik ve lohusalık dönemlerinde verilmesi, sağlık ocaklarına (ebeler başta olmak üzere) bir görev olarak verilmiştir (9). Sağlık Bakanlığı, bu AP danışmanlığının özellikle prenatal dönemde verilmesi halinde daha başarılı olacağını belirtmektedir (10). Ancak bu eğitimlerin istenilen düzeyde gerçekleştiği söylenemez. Ülke düzeyinde yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında (TNSA), gebeliği sıra-

sında AP konusunda bilgi aldığını belirtenlerin oranı % 27.1'de kalmaktadır (11). Çalışmamızdaki kadınlardan gebeliği ya da lohusalığı döneminde AP eğitimi aldığını ifade edenlerin de % 20 civarında olduğu görülmektedir. Yani, doğum zamanı gelen her beş kadından yaklaşık dördünün AP konusunda yeterli bilgilendirilmediği ve belki de bundan sonrası için bir kararının olmadığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan doğumlarını sağlık kurumlarında yapan kadın sayısının son yıllarda giderek arttığı görülmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre, 1993 yılında doğumların % 59.5'i sağlık kuruluşlarında yapılmışken, bu oran 1998'de % 73.0'a yükselmiştir (12). Doğumu hemen takip eden dönem de, kadınların kontraseptif yöntemlere en sıcak baktığı ve yüksek oranda kabul ettiği bir dönemdir ve bu dönemde uygulanan AP yöntemlerinde yüksek basan ve yönteme uyum bildirilmektedir (13,14). Ancak, genellikle kadınların doğumun gerçekleştiği sağlık biriminden de aile planlaması danışmanlığı ya da herhangi bir yöntem almadan ayrıldıkları gözlenmektedir. Aile planlaması danışmanlığı alamayan ve etkili kontraseptif yöntemlere ulaşamayan yeni doğum yapmış kadınların, eğer gebeliği süresince de bilgilendirilmedilerse, kısa süre içinde tekrar gebe kalabilecekleri aşıkardır. Oysa, doğumları ve doğum yapılan diğer birimlerde, doğumdan sonra, kadın taburcu edilene kadar çeşitli eğitimler için oldukça yeterli zaman vardır ve bu sürede AP eğitimi ya da uygulaması yapılması kadınlardaki bu riski azaltabilir.

Bu dönemde yapılacak eğitimin etkisini ortaya koyabilmek için planlanan çalışmamızdaki müdahale ve kontrol gruplarına alınan kadınların sosyo-demografik ve doğurganlık özellikleri ile doğum sonrasında aile planlaması kullanmalarını etkileyebilecek çeşitli özelliklerine bakıldığında, gruplar arasında bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Her iki gruptaki kadınların daha önce yöntem kullanma durumları da benzerdir. Kadınların % 51'i gebe kalmaya karar vermeden ya da istemeyerek gebe kalmadan önce herhangi bir yöntem kullandıklarını belirtirken,

modern yöntem kullananların oranı % 30.7'dir. Bu oranlar TNSA'da Orta Anadolu bölgesi için 15-49 yaş kadınlarda tespit edilen kullanım oranlarından (herhangi bir yöntem % 68.3, modern yöntem % 42.8) oldukça düşüktür (6), üstelik bu çalışma sadece İstanbul İl Merkezinde, yani aile planlamasının daha fazla kullanıldığı düşünülen kentsel kesimde yapılmıştır. Bu durum, çalışmaya alınan kadınların TNSA'ya göre daha genç yaşlarda oluşları ve % 39.7'sinin henüz ilk bebeklerini dünyaya getirmeleri ile açıklanabilir. Ülkemizde kadınların ilk çocukları olduktan sonra yöntem kullanmaya başladıkları gözlenebilmektedir. Nitekim TNSA'da da, kadınların üçte birinden fazlasının, bir çocukları olduktan sonra ilk kez yöntem kullanmaya başladıkları tespit edilmiştir (6).

Doğumdan sonraki 1 yılda yapılan izlemlerde ise; kadınların herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanım oranını %69.7'e yükseldiği görülmektedir. Gruplara göre değerlendirildiğinde ise, çalışma grubuna alınmış olan kadınların %78'i, kontrol grubundakilerin ise %61.4'ü herhangi bir aile planlaması yöntemi kullandıklarını belirtmişlerdir, gruplar arasındaki bu farklılık istatistiksel bakımdan da anlamlıdır. Ayrıca, eğitim öncesi ve sonrasındaki yöntem kullanımı karşılaştırıldığında; çalışma grubunda hem genel olarak yöntem kullanımında, hem de modern yöntem kullanımında görülen artış, kontrol grubuna oranla anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur. Görüldüğü gibi, aile planlaması yöntemleri konusunda doğumu hemen takiben verilen eğitim, kadınların davranışlarına da yansıyor, genel olarak yöntem kullanımını ve etkili yöntem kullanım oranını arttırmıştır. Doğumu izleyen günlerde yapılan eğitimin etkinliğine dair çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Lübnan, Peru ve Nepal'de yapılan çok merkezli bir çalışmada doğum sonu hastanede verilen aile planlaması eğitiminin, kontraseptif kullanımını belirgin olarak artırdığı bulunmuştur (15). Nepal'de postpartum kadınlar üzerinde yapılan bir müdahale araştırmasında, doğumdan hemen sonra eğitim verilen grupta altı ay sonra kontraseptif yöntem kullanma oranının, eğitim verilmeyen gruba göre an-

lamalı ölçüde yüksek olduğu gösterilmiştir (16). Yine İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalarda da, doğum sonrası verilen eğitimin kadınların aile planlaması konusundaki kararını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (17,18).

Öte yandan, çalışma grubunda saptanan yöntem kullanımındaki artışın büyük bir kısmının etkili yöntemlerin artışı şeklinde olduğu görülmektedir. Eğitim sonrasında, çalışma grubunun yöntem kullanma oranındaki artış, kontrol grubuna göre yaklaşık iki buçuk kat iken (%27.0-%13.0); modern yöntem kullanımında kontrol grubuna göre dört kattan daha fazla bir artış (%27.5- %7.3) sağlanmıştır.

Eğitimden sonra modern yöntem kullanımının arttığına ilişkin çeşitli çalışmalar vardır. Örneğin, Ankara'da kadın işçiler üzerinde yapılan bir çalışmada, eğitimden sonra modern kontraseptif yöntem kullanan kadınların oranı eğitim öncesine göre anlamlı olarak artmıştır (19). Etimesgut'ta yapılan bir araştırmada da, hem sadece kadının hem de karı-kocanın birlikte eğitildiği grupta, müdahale sonunda modern yöntem geçme bakımından anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur (20). Kocaeli'nde yapılan diğer bir çalışmada da, doğum sonrası birinci yılda modern aile planlaması yöntemi kullanmakta olan kadınlar, çalışma grubunda önemli oranda fazla

olarak bulunmuştur (% 71.5 ve % 43.0) (21). İzmir'de yapılan bir araştırmada ise eğitim sonrası yapılan izlemede, geri çekme yönteminin terk edildiği ve etkin yöntem kullanma düzeylerinde önemli oranda artma olduğu gözlenmiştir (22). Yöntem kullanmak isteyen ama bilgi eksikliği dahil, çeşitli nedenlerden dolayı geleneksel yöntemlerle korunanların modern yöntem geçişlerini sağlamak daha kolay olmaktadır.

Çalışma grubundaki kadınların, yöntem kullanımlarında saptanan anlamlı artışlar, verilen eğitimin davranışa olan olumlu etkisini göstermektedir. Doğum hizmeti veren yataklı tedavi kurumunda erken postpartum dönemde aile planlaması eğitimi vermenin, kadınların doğum sonrası dönemde hem genel hem de modern yöntem kullanmalarını arttırdığı ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde doğum, kadınların birçoğu için bir sağlık hizmeti aldığı belki de tek dönemdir. Öte yandan, yetişkinlerin hemen ya da yakın zamanda kullanabilecekleri bilgileri daha çabuk öğrendikleri de bilinmektedir (8, 23). Bu yüzden fırsatlar kaçırılmamalı ve doğum yapılan sağlık kuruluşlarında doğum sonrası yapılması gereken eğitimlere aile planlaması konusu da eklenerek kadınların taburcu edilirken bu konuda daha bilinçli şekilde gönderilmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Hatcher RA, Kowal D, Guest F et al: Kontraseptif Yöntemler. Uluslararası Basım, (Çev ed. Dervişoğlu, A.A.) İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Yayını, No:1, Ankara 1990, 4-81.
2. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü: Aile Planlamasında Temel Bilgiler. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul 1997, 1-15.
3. The Johns Hopkins University. Why Family Planning Matters. Population Reports. 27(2): 1-16, 1999.
4. UNICEF. Türkiye'de Ana ve Çocukların Durum Analizi. Ankara 1996, 119-39.
5. UNICEF. The State Of The World's Children 2001. Oxford University Press, New York 1996, 118-21.
6. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998. Ankara 1999, 13-118.
7. Westoff C, Bankole A: The Time Dynamics Of Unmet Need An Example From Morocco. International Family Planning Perspectives, 24:12-14,1998.
8. Özvarış ŞB. Sağlık Eğitimi ve Sağlığı Geliştirme. Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı. Ankara 2001, 25-56.
9. TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönerge. Ankara, 2001, 34-71.
10. Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Aile Planlaması Danışmanlığı Eğitim Programı. Katılımcı Çalışma Kitabı.Giyotin Grafik Tasarım. Ankara 1998, 63.
11. Özvarış ŞB, Akın A. Türkiye'de Doğum Öncesi Bakım. Akın A (Ed): Türkiye'de Ana Sağlığı, Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler.Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998 İleri Analiz Sonuçları.Hacettepe Üniversitesi, TAP Vakfı ve UNFPA. Ankara 2002, 208.
12. Akın A, Özvarış ŞB. Türkiye'de Doğum ve Doğum sonu hizmetlerden yararlanma. Akın A (Ed): Türkiye'de Ana Sağlığı, Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler.Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998 İleri Analiz Sonuçları. Hacettepe Üniversitesi, TAP Vakfı ve UNFPA. Ankara 2002, 248.

13. World Health Organization. Postpartum care of the mother and newborn: a practical guide. Geneva 1998, 3-34.
14. Family Health International. Postpartum contraception: Developing strategies for expanded services. Network, 11:1-18, 1999.
15. Hiller JE, Griffith E. Education for contraceptive use by women after childbirth. Cochrane Database Syst Rev, 2: 1-3, 2002.
16. Bolam A, Manandhar DS, Shrestha P et al: The effects of postnatal health education for mothers on infant care and family planning practices in Nepal: a randomized controlled trial. BMJ, 316: 805-811, 1998.
17. Liffle P, Griffin S, Dickson N et al: Unwanted pregnancy and contraceptive knowledge: identifying vulnerable groups from a randomized controlled trial of educational interventions. Fam Pract, 18: 449-453, 2000.
18. Miller VL, Laken MA, Ager J et al: Contraceptive decision making among Medicaid-eligible women. J Community Health, 25: 473-480, 2000.
19. Sargın S: Bir tekstil fabrikasında çalışan kadın işçilerde eğitimin aile planlaması konusundaki bilgi tutum ve davranışlarına etkisinin araştırılması. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Doktora Tezi- Ankara 1998, 36-45.
20. Fişek H.N, Sümbüllüoğlu K: The Effect of Husband and Wife Education on Family Planning in Rural Turkey. Studies in Family Planning, 9: 10-11, 1978.
21. Girgin M.Ö, Göktaş M, Çorakçı A ve ark: Postpartum dönemde kontrasepsiyon tutumu ve etkileyen faktörler. I. Ulusal Aile Planlaması Kongre Kitabı. Ankara 1999, 32.
22. Tokgöz M, Karababa AO, Doğan F: Kızılay Sağlık Ocağına başvuran 15-44 yaş grubu evli kadınların kullandıkları kontraseptif yöntemler ve bu konuda uygulanan eğitimin yöntem kullanımı üzerine etkileri. Ege Tıp Dergisi, 29: 282-284, 1990.
23. Sullivan R, Magarick R, Bergthold G et al: Klinik Eğitiminde Kullanılmak üzere Eğitim Becerileri (Çev.Şahin N). JHPIEGO 1997, 12-17.